

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Андросович Ксенії Анатоліївни
«Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах
освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних
наук зі спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія; психологія
соціальної роботи

Як відомо, студентство в Україні складає вагомую частку суспільства, яка зайнята специфічною працею – навчанням. За останні роки відбулося значне зростання кількості молодих людей, які здобули або здобувають середню, спеціальну та вищу освіту, що позитивно впливає не тільки на економічний розвиток нашої країни, але й на її становлення як демократичної європейської держави. У той же час, студентство не займає самостійного місця у системі виробництва, його соціальний статус тимчасовий, хоча і престижний, а суспільне та соціальне становище визначається рівнем соціально-економічного розвитку країни.

З огляду на те, що молода людина, як правило, вступає до професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ) одразу після закінчення середньої школи, або ж після дев'ятого класу, необхідно активно розвивати умови, які сприятимуть успішному входженню учня в нове освітнє середовище. Такі вимоги спонукали дисертантку до розв'язання проблеми підвищення соціальної адаптації учнів, що навчаються на перших курсах професійно-технічних навчальних закладів України. Тому актуальність дисертаційної роботи не викликає сумніву.

У дисертаційній роботі Андросович Ксенії Анатоліївни чітко та логічно вибудований науковий апарат дослідження, аргументовано сформульована мета і завдання, визначені об'єкт і предмет дослідження. Ретельне опрацювання наукових джерел з обраної дисертанткою теми,

сприяло розробці логіки власного психологічного дослідження, формулюванню його основних завдань та застосуванню належної аналітики обробки та узагальнення емпіричного матеріалу.

Дисертаційна робота присвячена розкриттю теоретичних та методологічних засад досліджуваної проблеми, всебічному аналізу основних підходів до вивчення соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища ПТНЗ, а тому вона органічно пов'язана з державними та галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямами розвитку психологічної науки.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади дослідження проблеми соціальної адаптації першокурсників професійно-технічного навчального закладу», представлений теоретичний аналіз проблеми, встановлено, що проблема адаптації є міждисциплінарною та займає велике місце серед досліджень вітчизняних та зарубіжних психологів. Автором розкрито найбільш вагомні для науки психологічні напрямки дослідження проблеми адаптації: психоаналітичний (адаптація як захисні механізми людини); біхевіоризм та необіхевіоризм (як стан, в якому спостерігається співвідношення потреб індивіда та вимог середовища, й процес, за допомогою якого досягається цей гармонічний стан); інтеракціонізм (як організовані прийоми або способи життєдіяльності, що дозволяють людині пристосуватися до нової ситуації й справлятися з типовими проблемами); когнітивний (як прояв адаптивної активності) та гештальт (як процес викривлення захисних механізмів, які перешкоджають адаптації та особистісному зростанню), розкрито сутність даного феномену.

Автором виявлено психологічні особливості соціальної адаптації першокурсників ПТНЗ, на процес якої впливають фактори, що відображають рівень підготовки до навчальної та не навчальної діяльності (відповідність об'єму і рівня знань, умінь і навичок першокурсника до потреб освітнього процесу; професійна направленість учня; соціальна активність); фактори, що характеризують розвиток індивідуальних здібностей до адаптації;

фактори педагогічного впливу (теоретична і методична підготовка викладачів навчального закладу; особистісно-орієнтований підхід до учнів, незалежно від показників успішності; діалогізація спілкування в навчальному середовищі; забезпечення педагогічної підтримки зі сторони викладачів, кураторів, всього педагогічного колективу; проектування і застосування адаптаційних ситуацій в навчально-виховний процес); фактори, пов'язані з умовами навчання і проживання.

Заслуговує на увагу розроблена К. А. Андросович структурно-компонентна модель соціальної адаптації першокурсників ПТНЗ, що подано у другому розділі «Емпіричне вивчення психологічних чинників соціальної адаптації першокурсників професійно-технічного навчального закладу». Пропонована авторкою модель враховує особливості соціальної адаптації саме першокурсників, із чітким виділенням факторів, що її обумовлюють, та розкриттям стадійності цього процесу на кожному з етапів соціальної адаптації (підготовчий, основний, завершальний). На основі теоретико-методологічного аналізу авторкою визначено критерії, що дозволяють емпірично вивчити рівень соціальної адаптації першокурсників професійно-технічного навчального закладу, до яких віднесено: рівень тривожності, агресивності, ригідності, фрустрації, адаптивності/дезадаптивності, емоційного комфорту/дискомфорту, домінування, зовнішнього/внутрішнього контролю, прийняття/неприйняття себе та інших, особливості професійного типу, а також соціальний статус учня у групі в умовах освітнього середовища ПТНЗ.

Особливо оригінальним авторським внеском у дисертаційній роботі виступає ідея узгодженості професійного типу особистості із спеціальністю, за якою першокурсники навчаються для успішної соціальної адаптації. У такому контексті автором вдало доведено, що успішність соціальної адаптації повністю залежить від комплексу організаційних засобів активізації зворотного зв'язку першокурсників із психолого-педагогічними працівниками, що, у кінцевому випадку, впливає також на якість навчальних досягнень учнів та майбутню професійну самореалізацію.

На позитивну оцінку заслуговують результати дисертаційного дослідження К. А. Андросович, що мають практичне призначення. Отримані дисертанткою результати, які подано у третьому розділі дисертації «Програма з підвищення соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу», опубліковано у вигляді навчальної програми, що орієнтована на широке коло користувачів, серед яких: працівники психологічної служби і соціальні педагоги, педагогічні працівники ПТНЗ (технікумів, ліцеїв, коледжів), викладачі ВНЗ та студенти, а також всі, хто займається проблемою адаптації. Це стало можливим завдяки реалізації теоретичних методів та впровадження результатів дослідження у практику роботи низки освітянських установ – вісім ПТНЗ України.

Розроблена К. А. Андросович програма з підвищення соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища ПТНЗ дозволила їй здійснити кількісну та якісну діагностику показників соціальної адаптації першокурсників, об'єктивного тестового контролю досліджуваних, що ефективно впливає на покращення загального рівня адаптованості першокурсників.

Отже, досліджувана проблема, її теоретична і методологічна основа віднайшли в дисертації К. А. Андросович належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію.

Представленні у дисертації результати роботи дозволяють нам стверджувати, що обрані К. А. Андросович підходи, повнота і достовірність матеріалів, зібраних під час проведення наукових експериментів та рівень їх виконання, свідчить про високий професіоналізм автора.

Аналізуючи зміст дисертаційного дослідження, слід звернути увагу на значний особистий внесок здобувача, який свідчить: про широке науково-дослідне поле апробації, реалізацію та обробку експериментальних даних здійснених самостійно з наступним обговоренням і висвітленням у 25 публікаціях, серед яких: 1 навчальна програма, 9 статей у фахових виданнях

(з них 8 - одноосібних), 2 закордонних статтях, 13 матеріалах конференцій та тез виступів.

Попри високий науково-теоретичний рівень запропонованого дисертаційного дослідження, природно, що деякі його аспекти потребують певного уточнення та викликають сумніви. Зупинимося на цих аспектах більш докладно.

1. Вважаємо, що визначення освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу поглибило б наукові уявлення щодо існуючих моделей соціальної адаптації студентів для застосування у навчально-виховному процесі професійно-технічного навчального закладу.

2. Дуже цікавою та дієвою є розроблена дисертанткою структурно-компонентна модель соціальної адаптації першокурсників в умовах ПТНЗ (стор. 82, рис. 2.1), але з тексту дисертації залишається незрозумілим, як відбувається взаємодія учасників у структурі освітнього середовища ПТНЗ.

3. Не маючи заперечень щодо визначення чинників соціальної адаптації першокурсників, що виникають у процесі навчання в умовах ПТНЗ, потребує пояснення чому відсутній функціональний чинник соціальної адаптації, пов'язаний з потребами суспільного виробництва (стор. 88, рис. 2.2), а також чому при виявленні чинників адаптаційного періоду за допомогою кількісно-якісного аналізу не був застосований факторний аналіз із використанням комп'ютерних технологій.

4. У роботі дещо побіжно описано зв'язок між професійним типом особистості та критеріями соціально-психологічної адаптації, урахування якого б сприяло кращому розумінню даного феномену для роботи практичних психологів.

5. Науково витримана за стилістикою робота інколи переобтяжує окремі речення завеликими синтаксичними конструкціями, що погіршує сприйняття наукового тексту та підкреслює окремі граматичні похибки, які можна зустріти в тексті дисертації.

Проте наголошую, що висловлені вище побажання та зауваження не знижують загальної позитивної оцінки проведеного дослідження К. А. Андросович, яке за своїм науковим рівнем, новизною у дослідженні проблеми, теоретичним і практичним значенням є завершеною, цілісною, самостійною науково-дослідною роботою. Зміст автореферату та публікацій ідентичний змісту основних положень дисертації. Дисертаційне дослідження відповідає паспорту спеціальності 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Отже, все вищезазначене дозволяє стверджувати, що дисертація Андросович Ксенії Анатоліївни «Психологічні чинники соціальної адаптації першокурсників в умовах освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу» за актуальністю та науково-практичним змістом, обсягом і якістю оформлення, повнотою викладу її основних результатів у публікаціях, відповідає діючим вимогам п. 11, п. 12, п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

член-кореспондент НАПН України,

доктор психологічних наук, професор,

завідувач лабораторії організаційної психології

Інституту психології імені Г. С. Костюка

НАПН України

Л. М. Карамушка